

ԱՐԵՎԱԳԱԼԻ ԺԱՄԵՐԳՈՒԹՅՈՒՆԸ*

ՄՈՒՏՔ

Արևագալի ժամերգությունը Հայաստանյայց Եկեղեցվո յոթը ժամերգություններն մին է.— Գիշերային, Առավոտյան, Արևագալի, ձաշու ժամ, Երեկոյան, Խաղաղական և Հանգըստյան: Վերջին երկուքը առ հասարակ Մեծ Պահոց շրջանի հատուկ են, իսկ Արևագալի ժամն ալ հարմար նկատված է երգել Մեծ Պահոց չորեքշաբթի և ուրբաթ առավոտները, վեց շաբաթ շարունակաբար: Ամերիկայի մեջ, պայմաններու բերումով, պայն կերգենք կիրակի առավոտները, գոց պատարա-

* Հաճույքով տեղեկացանք, որ 1983 թվականի դեկտեմբերի 15-ին Նյու Յորքի Կոլումբիա համալսարանի պատմագիտական կաճառը «Դոկտոր փիլիսոփայության» գիտական աստիճան է շնորհել Պենսիլվանիայի Հայ Առաքելական Եկեղեցու հոգևոր հովիվ Տ. Զավեն ծայրագույն վարդապետ Արվումանյանին:

Նույն օրը հայր սուրբը, յոթ պրոֆեսորների ներկայությամբ և նախագահությամբ պրոֆ. Նինա Կարսոյանի, հաջողությամբ պաշտպանել է իր ավարտաճառը՝ Ղևոնդի Պատմության իր կատարած անգլերեն թարգմանությունն ու հրատարակությունը՝ հանդերձ ներածականով և ծանոթագրությամբ (այս մասին տես «Էջմիածին» ամսագրի 1983 թ. Դ համարում դոկտ. Արամ Տեր Ղևոնդյանի գրախոսականը):

Դոկտ. Զավեն ծ. վրդ. Արվումանյանը, որ ներկայումս պաշտոնավարում է Ֆիլադելֆիայի Ս. Սահակ և Ս. Մեսրոպ եկեղեցում որպես հոգևոր հովիվ, հեղինակ է հայ մատենագրությանը վերաբերող մի շարք արժեքավոր աշխատությունների:

«Էջմիածին» ամսագրի խմբագրությունը շնորհավորում է հոգեշնորհ հայր սուրբին և ցանկանում հետագա հաջողություններ իր եկեղեցական և մատենագրական գործունեության ճանապարհին:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

գի մատուցումեն ետք: Արևագալի գլխավոր պատգամն է՝ Հիսուս Քրիստոս աշխարհի Լույսը, ընդդեմ մեղսալից և խավարային աշխարհի, և ուղղված է Սուրբ Հոգիին և ի դեմս Հարության Քրիստոսի:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Ը դարու մեր Հայոց Հայրապետը՝ Հովհաննես Օձնեցի, առաջին անգամ ըլլալով կիիջատակե Արևագալի ժամը ու անոր հաստատումը կկապե իր նախորդներեն Եվր Փառաժնակերտցի կաթողիկոսի անվան հետ, որ է դարուն Հայոց Հայրապետն էր: Այսուհանդերձ, Արևագալի ժամը իր ներկա ձևին մեջ անտարակույս գործն է մեր բազմաշնորհ Հայրապետին՝ Ներսես Շնորհալիի, որ հայոց կաթողիկոսական գահը բարձրացավ ԺԲ դարուն ու Հայոց Եկեղեցվո Շարակնոցն ու ժամագիրքը հիմնովին բարեկարգեց՝ գրելով աղոթքներ ու շարականներ, տալով նաև հատուկ եղանակ և երաժշտություն:

Արևագալի ժամերգության ծագումն ու պարզացումը, իմ կարծիքով, կապ ունենալու է նաև Ս. Ներսես Շնորհալիի ժամանակակից Արևորդիք անունով հայ աղանդավորներուն հետ: Արևորդիները, թեև անունով քրիստոնյա, արևի պաշտամունքը կշեշտեին, կմերժեին Եկեղեցվո սրբապան խորհուրդները, քահանայական կարգն ու առաքելական հաջորդականությունը: Անոնք մնացորդներն էին Պավղիկյան և Թոնդրակյան աղանդներուն, որոնք Զ—Ը դարերուն տարածված էին Բյուզանդիոնի և Հայաստանի մեջ:

Շնորհալի Հայրապետ իր «ԸՆԴՀԱՆՐԱՍԿԱՆ ԹՈՒՂԹ»-ին մեջ կակնարկե Արևորդիներուն և անոնց դարձի մասին պայմաններ ու կարելիություններ կառաջարկե: Նույնիսկ խնդրանք եղած է աղանդավորներուն կողմն, որ Հայրապետը պիրենք ետ ընդունի

Հայց. Եկեղեցվո գիրկը: Պատմական այս տվյալները կրնան հիմ ծառայել ըսելու, որ Ս. Ներսես Արևազալի ժամը կարգավորեց նաև որպես դրական հակադեցություն՝ շահելու և դարձի բերելու համար Արևորդիները, անոնց տալով ճշտված հարաբերությունը արեգակին և Աստուծո Որդվոյն, ճշմարիտ Լույսին:

ՓԼՈՒՎՈՐ ՊԱՏԳԱՄԸ

Արևազալի կեդրոնական պատգամը անշուշտ ԼՈՒՅՍն է: Բառը 32 անգամ գործածված է. 17 անգամ միայն «Լոյս, Արարիչ լուսոյ, առաջին լոյս» գեղախոս երգին մեջ:

Որպես մուտք արևածագն է, որ կշեռվի և որ ստեղծագործությունն է Արարչին: Սույն շրջագծին մեջ, ֆիզիկական և տեսանելի արեգակնային լույսին տակ, որ կծագի հավասարապես արդարներու և մեղավորներու վրա, և ուր նաև կհայտնվին մեր բարի ու չար գործերը, պայծառ կերևի և տիրապետող կդառնա «Իմանալի լոյս»-ը, որ աստվածային Լույսն է՝ արտահայտված Ս. Երրորդության երեք դեմքերուն—Հայր, Որդի և Ս. Հոգի—միջոցով:

Ս. Շնորհալիի բառերով՝ այս Իմանալի Լույն է, որ առավել ևս կպայծառանա սուրբերու բարեխոսությամբ: Թեև Արևազալի միջանկյալ թեման սրբոց բարեխոսությունն է, անոր եկրափակիչ պատգամն ալ ճանապարհն է, ճշմարտությունը և կյանքը, որոնք հատկանիշներն են մեր Տիրոջ: Արևազալը կտարբերի մյուս ժամերգություններն անով, որ հոս չարի և բարիի, խավարի և լույսի հակադրությունը չէ շեշտված, չկա: «Խավար» և «մեղք» բառերը միայն մեկ անգամ գործածված են՝ այս ձևով ժամերգության տալով ավելի դրական, հաճելի և ուրախաբեր մթնոլորտ մը:

ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ

Արևազալը հատուկ կարգ մը ունի երգերու, քարոզներու և աղոթքներու ընթացքով մը, չորս հաջորդական կազմերով: Սուրբ-գրական ընթերցումը կբաղկանա Սաղմոսաց Գրքի այլազան համարներե, որոնք ընդելույված են հետևյալ չորս մասերուն մեջ.

ա) Առաջին մասը տիեզերական բնույթ ունի: «Ամենայն ապգ եւ ազինք... յարեւելից մինչեւ յարեւմուտս, ի հիւսիսոյ եւ ի հարաւոյ... Օրհնեցէք զԱրարիչն արարածոց»:

բ) Երկրորդ մասը միջնորդական է, բարեխոսական: Կհիշատակվին ճգնավորները, կամավորները, նահատակները, որոնց բարեխոսությունը կհայցվի:

գ) Երրորդ մասը կեդրոնացած է բուն թե-

մային վրա. Լույսը իբրև արտահայտությունը Ս. Երրորդության երեք անձերուն: Լույսին ստորոգելներն են՝ արդարություն, իմաստություն, բարեգթություն և խաղաղություն:

դ) Չորրորդ մասով կեկրափակվի Արևազալի ժամերգությունը, երբ ճանապարհը, Քրիստոս, կգտնվի և ապա կճանչցվի նաև որպես ճշմարտություն և կյանք:

ԱՍՏՎԱԾԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Արևազալի ժամը հիմնավորված է աստվածաբանական որոշ գիտելիքներու վրա, գլխավորաբար Ս. Երրորդության և սրբոց բարեխոսության, որոնցմե կստանա իր վավերականությունը: Անկասկած, այս երկուքն ալ իրենց կարգին ծնունդ կառնեն Սուրբ Գրքին տվյալներեն:

ա) Ս. Երրորդության վարդապետությունը Աստուծոյ հայտնության կվերաբերի երեք Անձերու միջոցով—Հայր, Որդի և Ս. Հոգի: Երեքը միասին և միաժամանակ հայտնվեցան, երբ Հիսուս, Որդին Աստուծո, կմկրտվեր Հորդանան գետին մեջ: Արևազալի ժամերգությունը երեք Անձերու միացյալ պաշտամունքով կբացատրե Ս. Երրորդությունը, որպես աղբյուր «Իմանալի լոյս»-ին:

ՀԱՅՐ Աստված կպաշտվի որպես ստեղծիչ լույսի և առաջին Լույս: ՈՐԴԻՆ՝ որպես արեգակ արդար, որուն անունը արեգակեն առաջ փառաբանված է Հոր անունին հետ: Հոս արդեն Քրիստոսի նախագոյությունը կհաստատվի ժամանակներեն առաջ: Ս. ՀՈԳԻՆ բխումն ի Հորե:

բ) Մարդեղության վարդապետությունը, այսինքն՝ Աստուծո որպես մարդ ծնանիլը հարևանցի կերպով հիշված է Արևազալի առաջին աղոթքին մեջ, ուր անչափելին Աստված ի չափավորություն եկած է, այսինքն՝ ժամանակի և միջոցի մեջ հայտնված է մեր փրկության համար:

գ) Ավելի կարևոր շեշտը դրված է սրբոց բարեխոսության վրա: Սուրբերու ներկայությունը հին Եկեղեցիներու մեջ կարևոր տեղ կգրավե: Արևազալի ժամը ճգնավորներ, մարտիրոսներ, նահատակներ ու կամավորներ կդասակարգե որպես այսոյաններ հավատքի, որոնք արյամբ մկրտվեցան «ի մահ խաչի», հանուն Քրիստոսի և Անոր հետ:

Բնականաբար սուրբերու դերը հիմնվեցավ Աստվածաշունչի ուսուցումներուն վրա: Հարկ է գիտնալ, թե սուրբերը չեն պաշտվիր, այլ միայն կպատվվին, վասնի պաշտամունքը միայն Աստուծո հատուկ է: Սուրբերը եկեղեցվո ծոցեն ծնած են և Աստուծո ու Քրիստոսի ջնորհքով միայն դարձած են վկաներ իրենց կյանքի օրինակով: